

Diessen geplunderd in 1702: niet met de Franse slag!

door Jan van Helvoirt

In 1702 en de daarop volgende jaren was onze regio het strijdtoneel van oorlogen tussen de toenmalige grootmachten Frankrijk en Engeland. Jan van Helvoirt vertelt op beeldende wijze hoe de Diessense bevolking drie eeuwen geleden zuchtte onder de gesel van de plunderende troepen.

Als God in Frankrijk

De laatste jaren is de hang naar Frankrijk groter dan ooit: wie wil er niet een leven als God in Frankrijk! We gaan er op vakantie op zoek naar de zon, velen volgen Franse conversatie-lessen. Menig Nederlander – waaronder ook Diessenaren – die zijn schaapjes op het droge heeft, koopt er een huisje om te overwinteren, een complete boerderij annex watermolen of verstout zich in een heus kasteel een luxe horeca gelegenheid op te zetten. Zeer binnenkort kunnen we elkaar zelfs met gelijke munt betalen!

Dat was exact drie eeuwen geleden wel even anders. De belangstelling kwam toen juist van de andere kant! Frankrijk zou ten koste van alles uitgebreid moeten worden tot zijn 'natuurlijke grenzen'. En aan de noordkant was dat reeds eeuwenlang uiteraard de Rijn. Koning Willem III probeerde met alle geweld en diplomatie de Zuidelijke Nederlanden, nog steeds Spaans gebied, uit Franse handen te houden. In 1701 werden die echter door de Fransen bezet: de Spaanse Successieoorlog was een feit. En dat hebben ze in Diessen en Beek ruim tien jaar lang geweten: het leven van vrolijke Frans was voorbij. Maar de zon zou voor Lodewijk XIV niet eeuwig blijven schijnen!

Vanuit Eersel op zoek naar voedsel in Diessen

In de zomer van 1702 was een enorm Frans leger in Eersel neergestreken. Het bevoorraden van zo'n legerschare was niet alleen een logistiek probleem. De naaste armoedige omgeving kon blijkbaar niet voldoende voedsel opbrengen. Toen de omliggende dorpen geplunderd werden was Diessen gewaarschuwd. Natuurlijk werd op de Diessense kerktoren de wacht gehouden. Ook had elke grote herdgang reeds op de gemeint schansen (die van Esbeek zijn terug gevonden en beschreven) opgeworpen om have er goed te kunnen verbergen. Ook waren er rotmeesters aangesteld die de buurt moesten mobiliseren. Bij 'het trekken van de klokken' moest iedereen paraat zijn. Maar tegen zo'n bruto geweld van de Fransen was geen kruid gewassen.

Begin augustus 1702 lag het merendeel van de opbrengst van twee tienden van Diessen, genaamd 'de Alsie' en 'het Schildeke' veilig in de tienschuren. De eerste

Zo zagen de Franse soldaten er uit.

tiende van Diessen werd gepacht door schoolmeester Jacobus van Leeuwen wiens **tiendschuur** bij het Hooghuis stond. Boeren die daar vlakbij woonden getuigden later dat de schuren op 11 augustus compleet leeggeroofd werden door Franse troepen bestaande uit 1500 à 1600 man.

De tweede tiende werd gepacht door Peter Niclaes Otten en lag opgeslagen bij *de Pastorije*. Zijn broer Niclaes had in Hulsel met zijn 'Pastorij-tiende' ook niet veel geluk. Tussen 10 en 22 augustus werd het graan dat *gewendt lagh in de thient schuere* grotendeels afhandig gemaakt. Ze kregen de smaak te pakken want op 15 augustus kwamen ze opnieuw: *ontrent 2000 fransche ofte spansche ruyterye*. Nu moest Johan Moonen, pachter van de Diessense tiende 'de Omloop' het ontgelden.

Knecht Huybert Niclaes Sebreghts, die het graan mee opgeslagen had, verklaarde *dat een groot detachement vijantlijke troupes die geweest waeren*

naer de kant van de suyt hollantsche dorpen int retour tot Diessen hebben halte gehouden. Behalve zijn eigen graan werd de hele tiendschuur van Moonen leeggeroofd. Verder ook de gewassen die nog op het veld stonden, zoals *haver ende boeckwijt*. Zij lagen daar letterlijk in gekampeerd.

Van daaruit had, volgens de andere getuige Peter Cornelis van Dijck, de meute *op verscheide plaetsen tot Diessen aen huisen ende schueren gefourageert*. Johan Moonen zelf was tijdens het roven niet thuis. Hij verbleef, hoe raar het ook moge klinken, in het Hollandse leger om vivres (militaire levensmiddelen) te bezorgen!

Engelsen schieten te hulp

Nadat Koning Willem III in 1702 plotseling stierf, waardoor in feite een einde kwam aan de Oranjes, kwam ons leger onder direct Engels gezag. Ook zij hadden er alle belang bij die Fransen op afstand te houden en handel te kunnen blijven drijven in een vrije Republiek en leverden 40.000 man.

In september 1702 werd in Beek en Diessen gelast karren te verzamelen. Er logeerden op het Beekse marktveld liefst 6 regimenten Engelsen en die moesten weer snel op pad. Maar dat vlotte niet zo erg. De ingekwartierde generaal eiste een behoorlijk aantal ... anders zou hij nog langer blijven! Zelfs de vrouw van de president was huis na huis afgelopen om bespannen karren los te krijgen. Uiteindelijk kwam de eerste het marktveld op. Jan Jan Sebrechts uit de Voort kwam echter veel te laat opdagen. De nijdige drost begon hem woedend uit te schelden. Maar Sebrechts franste zijn voeten en gaf rustig weerwoord: *Wat hebbe ick met gekijff off geraes van doen? Ick ben noch de eerste!* En hij gaf hem met het *dick vanden sweepstock een fellen slagh opt hooft*. Al vechtend en scheldend rolden ze over de markt: *Ick sal den schurk, schobjack braeff afbruyen, aen syn ooren coomen!* Nadat de drossaard de onwillige voerman hem mede al erg knuyselde, kwam de wacht voor het logement van de generaal tussenbeide. Het hoofd van de politie werd ontzet en Sebrechts gearresteerd.

Ook het materiaal waarmee men kwam aanzetten moest goed zijn. Zo werden in maart 1702 *ses dobbele carre met beslagene raay* publiek aanbesteed. Er moesten twee verse paarden voor staan en een huif er bovenop. Hiermee moesten *Engelse Secours* troepen naar Geertruidenberg vervoerd worden.

Op zoek naar vrijbrieven

In december 1702 werden Jan Hendrik Peters en Bartholomeus Middegaels naar Antwerpen gestuurd. Zij waren collecteurs van de 'vijandelijke contributies' en droegen daar geld af opdat Beek, Diessen, Westelbeers en Riel (te zamen de heerlijkheid Hilvarenbeek) middels het vertonen van een vrijbrief verschoond zouden blijven van plunderingen.

In 1702 kreeg men in Esbeek bezoek van een grote legerschare. En dat waren niet alleen soldaten, maar ook: *soldaten vrouwen, soldaten kynderen, tamborynen, trompetters ende weilieden*. De schepenen gaven toestemming voor doortocht van de Hollandse troepen *door de gehuchte van Esbeek*. Bekenaar Corstiaen Jan Hendrik van Trier zal daar niet bij geweest zijn. Op 20-jarige leeftijd verliet hij de Voort om als ruiter te gaan dienen bij Kolonel Ritmeester Van Duyvenvoorde in Breda.

Op een zondagmorgen in juli 1703 kwam plots een ruiter door Diessen gegalopeerd. Gezeten op een zwart paard in een 'lindenkeel' joeg hij richting de Beeren *hebbende bij sich een seysschen en om het lijff de vouragie stricken*. Enkele dagen later reden twee Diessense boeren op weg naar huis regelrecht in handen van de vijand. Komende van Breda, nadat ze ladingen 'fransjes' (soort brood) gebracht hadden naar het Hollandsche leger, stuitten Dirk Jacob Bressers en Anthonis van Hooff huiverig op een groep van twaalf soldaten die ter hoogte van Goirle bij de voerlieden elk brutaal twee paarden uitspanden. Behalve hun geld en kleren werden ook nog de huiven van de karren gestolen.

Dirk Bressers was nu het laatste, wat hij had om de kost mee te kunnen winnen, ontnomen. Een jaar eerder hadden de Fransen bij hem thuis ook al huisgehouden. Ter waarde van f 60 werden *kleeren, linde laeckens, gaeren, huysraet, hemden ende slaep laeckens* onteigend. De schepenen van Diessen schreven voor de arme Bressers 'een vrijbrief' die hij steeds aan dorpsgenoten mocht tonen: *hem enigszins met milddadigheid toe te treden*.

In september 1702 werd in Beek en Diessen gelast karren te verzamelen. Er logeerden op het Beekse marktveld liefst 6 regimenten Engelsen en die moesten weer snel op pad. Maar dat vlotte niet zo erg. De ingekwartierde generaal eiste een behoorlijk aantal ... anders zou hij nog langer blijven! Zelfs de vrouw van de president was huis na huis afgelopen om bespannen karren los te krijgen. Uiteindelijk kwam de eerste het marktveld op. Jan Jan Sebrechts uit de Voort kwam echter veel te laat opdagen. De nijdige drost begon hem woedend uit te schelden. Maar Sebrechts franste zijn voeten en gaf rustig weerwoord: *Wat hebbe ick met gekijff off geraes van doen? Ick ben noch de eerste!* En hij gaf hem met het *dick vanden sweepstock een fellen slagh opt hooft*. Al vechtend en scheldend rolden ze over de markt: *ick sal den schurk, schobjack braeff afbruyen, aen syn ooren coomen!* Nadat de drossaard de onwillige voerman *hem mede al erg knuyselde*, kwam de wacht voor het logement van de generaal tussenbeide. Het hoofd van de politie werd ontzet en Sebrechts gearresteerd.

Ook het materiaal waarmee men kwam aanzetten moest goed zijn. Zo werden in maart 1702 *ses dobbele carre met beslagene raay* publiek aanbesteed. Er moesten twee verse paarden voor staan en een huif er bovenop. Hiermee moesten *Engelse Secours* troepen naar Geertruidenberg vervoerd worden.

Op zoek naar vrijbrieven

In december 1702 werden Jan Hendrik Peters en Bartholomeus Middegaels naar Antwerpen gestuurd. Zij waren collecteurs van de 'vijandelijke contributies' en droegen daar geld af opdat Beek, Diessen, Westelbeers en Riel (te zamen de heerlijkheid Hilvarenbeek) middels het vertonen van een vrijbrief verschoond zouden blijven van plunderingen.

In 1702 kreeg men in Esbeek bezoek van een grote legerschare. En dat waren niet alleen soldaten, maar ook: *soldaten vrouwen, soldaten kynderen, tamborynen, trompetters ende weilieden*. De schepenen gaven toestemming voor doortocht van de Hollandse troepen *door de gehuchte van Esbeeck*. Bekenaar Corstiaen Jan Hendrik van Trier zal daar niet bij geweest zijn. Op 20-jarige leeftijd verliet hij de Voort om als ruiter te gaan dienen bij Kolonel Ritmeester Van Duyvenvoorde in Breda.

Op een zondagmorgen in juli 1703 kwam plots een ruiter door Diessen gegaloppeerd. Gezeten op een zwart paard in een 'lindenkeel' joeg hij richting de Beeren *hebbende bij sich een seysschen en om het lijff de vouragie stricken*. Enkele dagen later reden twee Diessense boeren op weg naar huis regelrecht in handen van de vijand. Komende van Breda, nadat ze ladingen 'fransjes' (soort brood) gebracht hadden naar het Hollandsche leger, stuitten Dirk Jacob Bressers en Anthonis van Hooff huiverig op een groep van twaalf soldaten die ter hoogte van Goirle bij de voerlieden elk brutaal twee paarden uitspannen. Behalve hun geld en kleren werden ook nog de huiven van de karren gestolen.

Dirk Bressers was nu het laatste, wat hij had om de kost mee te kunnen winnen, ontnomen. Een jaar eerder hadden de Fransen bij hem thuis ook al huisgehouden. Ter waarde van f 60 werden *kleeren, linde laeckens, gaeren, huysraet, hemden ende slaeplaeckens* onteigend. De schepenen van Diessen schreven voor de arme Bressers 'een vrijbrief' die hij steeds aan dorpsgenoten mocht tonen: *hem enigszins met milddadigheid toe te treden*.

Diessense kerk met 'comme' geplunderd

Behalve voor de oogst in de schuren en op het veld hadden de Fransen interesse in de kerk van Diessen, althans in de materiële zaken. De dorpscomme stond gewoonlijk veilig in de toren. Naast het papieren archief en dat van Fransijn, was in deze Diessense kist ook het zilver van de beide gilden opgeborgen. Behalve dat werden ook het doodskleed en de gildetrom geplunderd. Het vaandel kon in het veld verborgen worden. De 'deekens' Laureys Coolen en Peter Aert van Gestel van het St. Joriscilde gaven een schadepost van f 70 op. Het St. Sebastiaangilde verloor f 90.

De overlevering zegt dat de Diessense boeren nog behoorlijk in het geweer gekomen zijn op het kerkhof. Verschillende boeren moesten toen echter schandelijk *het geplonderd moet draagen ende sy mosten ook de karren trecken daer sy dat geplundert oplaeden.*

Zeker 117 Diessenaren deden in 1702 aangifte van geleden schade. Het totale bedrag was maar liefst f 10.890. Een bijna niet op te brengen bedrag in een periode die toch als zeer armetierig te boek staat. Tot overmaat van ramp kreeg Diessen een contributie van ruim f 1.700 opgelegd door de Raad van State. Bovendien kon men nog elke dag soldatenoverlast verwachten.

Het huishouden van Jenneken Faes *met haer moetien, knecht en meysen*, miste koper, wol, linnen, spek en gerookt vlees. Dit ter waarde van f 150. Bij Anthony de Louw werd slechts voor f 3 *vant rantsoen voor syn schaep* gestolen. Voor de weduwe Jan Roosen was de schade slechts f 2 *soo in cleyngheyt*. Het meest werden wollen lakens en linnen kleren weggehaald: begrijpelijk van pas komend voor kamperende soldaten. Ook huisraad was erg gewild bij het 'wildkamperen'! Bij de weduwe Suters zagen de soldaten *sout en seep* staan.

Geen huisgezin bleef gespaard

Matthijs de Crom van de Haghorst miste echter behalve zijn lakens ook zijn bed! Thomas Cornelis kon naar zijn broek en zijn *hooftpeuluwen* fluiten. De huisvrouw van Wouter van Dommelen miste veel in haar winkel, doch kon niet alles exact opgeven: *winckelwaer van closse mutsen ende vele cleyngheden*. De weduwe van Stefanis van Lil was voorgoed uitgetimmerd: het gereedschap van haar was ook 'kassie wijlen'! Het lijkt wel of op die dag alle scharrelvarkens uit Diessen krijsend echt de vrijheid kregen: meer dan 25 stuks! Behalve heel veel 'beesten' waren bij Lambert Moonen de *hoenders* pleite. En op het erf van Aelbert Peters was *syn schaep ende biestock* gevlogen.

Bij één boer, Adriaen Jan de With, werd zijn hele veestapel bestaande uit 5 melkkoeien meegenomen. Jan Otten had maar twee koeien...en nu geen meer! Ook uitgemolken werd Jan Jan Schijvens. Hij moest zijn paard, de kar en het getuig missen. Begrijpelijk dat bij Wouter van Gils zijn roer (geweer) ontnomen werd. Bij Gerrit Otten werd paard en kar vol met bier en brandewijn meegenomen. Ook zijn sjieke rijtuig moest mee. Hij leed een schade van f 500. Bij Wouter Cornelis Moons nam men *de car, een koey en eenen osch* mee. Adriaen van Spaendock leverde een *leegh beest* in. Wilbort Lemmens was verschillende geschriften van de pacht kwijt. Ook bij Cornelis Otten namen ze verschillende collectboeken van Diessen mee. De totale schade bij hem bedroeg zelfs f 1.060.

Jan Moonen spande echter de kroon. Hij werd zowat geruïneerd. Voor liefst f 2.070 werd onder andere aan *goud, silver, gemunt ende ongemunt* ontvreemd. Het zou nog slechter aflopen met deze Jan Moonen. In 1704 komen getuigen de slechte situatie van Jan voor de Diessense schepenen uitleggen: *Dat de domistische van Moonen soodanigh door de hand Gods syn geraeckt geweest dat eene geruime tijd aende roode loop hebben sieck gelegen*. Hij leed enorme schade aan gemiste inkomsten met verteringen omdat de mensen zijn huis zelfs niet meer durfden te naderen! "Loop naar de Fransen", zullen de Diessenaren toen gedacht hebben. In 1705 werd hem nog een proces aangespannen toen hij twee Diessenaren weigerde uit te betalen die voor hem met paard en kar hadden gepioneerd in het Staatse leger.

Boerderij Timmermans, Echternachstraat 13 in 1951, gesloopt in de jaren '70. In 1702 had Gerrit van Osch hier een tapperij.

Opereren in kleine groepen

Met bovenstaande opsomming was de Diessense bevolking nog niet uit de nood. Jaren daarna bleven militairen aan weerszijden van de grens, van vijand en eigen leger zoeken naar voedsel en drank. Op een dag kwamen soms wel twee of drie partijen Fransen aanleggen. Hilvarenbeek moest op 28 juli 1702 voor 90 gulden 6 stuivers aan haver, brood en bier leveren aan een partij vijandelijke ruiters. Zij waren gelegerd *tot Rovert inde bergen*. Bijna alle Beekse herbergen kregen wekelijks groepjes soldaten over de vloer die gespijsd en gelaafd moesten worden. Tegelijkertijd werden bij de afspanningen paarden gevorderd. Jan Jan Schijvens moest in augustus 1702 zijn *grauwe mery paart* afstaan. Wouter Bressers moest afstand doen van zijn *swart gecolt aftands ruyn paart*. En bij Cornelis Otten liet een *bruyn geblest aftands ruyn paart* voor f 125 zijn hielen zien.

In het voorjaar van 1702 werden in Beek in het openbaar *lindebedden off pallasen* (het Franse paillasse=strobed) verkocht. Liefst 50 stuks werden aan de man gebracht. Op kasteel Groenendaal en de Decanije werden gelegeerde soldaten nl. door de Beekse regeerders 'in de watten gelegd'! In Diessen viel bij de weduwe Niclaes Otten op de Heuvel een groep van 45 man binnen. Nadat ze daar ook nog de borgemeester f 140 hadden afgeperst, kwamen ze nog geregeld terug. Ook bij Niclaes Sweens was het regelmatig prijs. In april 1703 eisten ze *drincken, taback ende brandewijn*.

Bovendien werden de herbergen van de weduwe Cools en Jacob Jan Beersmans vaak en goed bezocht door groepen militairen. Uiteraard werd goed bijgehouden voor hoeveel ze verteerden! Tapper en kerkmeester Gerrit van Osch verloor f 300 aan onder andere winkelwaar en brandewijn. Regelmatig werd hem geld afgeperst en kwamen groepen ruiters vertier zoeken. Van hem is overigens nog een St. Joris-schildje bewaard gebleven uit 1715, waarop echter foutief staat: van Oos. Hij woonde aan de westkant van het Groot Laar. Bij koopbrouwer Jacob Cornelis Beersmans in Baarschot hadden ze tijdens de vertering zelfs nog een gevangene bij zich die ze in bedwang moesten houden.

Dorpsregenten belaagd

Bij de 76-jarige Diessenaar Hendrik Sweens, oud-schepen en herbergier in het 'Paanhuis', sloeg de schrik in de stramme benen op 7 augustus 1704. Bij zijn, nu nog bestaand, huis arriveerde een groep Hollandse militairen. De commandant gelastte dat de borgemeester (verantwoordelijk voor de dorpsfinanciën) onmiddellijk opgetrommeld moest worden. Van hem eiste hij middels een hevige woordenwisseling allerlei etenswaren, zoals: brood, vlees, bier, brandewijn...en wijn! De borgemeester durfde echter zonder de schepen niet te beslissen. Toen ook die gearriveerd was, stelde hij voor elke soldaat een kan bier te geven. Hij wist namelijk dat die groep 's morgens in Beek al goed eten opgeëist had.

Gerrit van Osch schiedt
Doojn leesen, linwaet die
wijn, brandewijn,
broden, bier, ende
veisagen an schiedt
heesen tot drie hondert
gulden Dico ————— 300 = 0 = 0

Schade geleden door Gerrit van Osch: o.a. winkelwaren en brandewijn.

De commandant werd woest en dreigde de Diessense schepen te *arquebuseren*. De schoondochter werd voor 'vuile hoer en heks' uitgemaakt. Hij eiste Franse wijn! Maar dat was in heel Diessen niet te krijgen. Toen kreeg de vrouw van Sweens *een harden vuystslag en verscheyde voetschuppe*. Sweens zelf werd zo hard tegen de grond gesmeten dat hij even in korte tijd *in swijmelinghe* bleef liggen. Of op zijn Frans gezegd: 'un peu sans connaissance'!

In Westelbeers werden de setter en de borgemeester doodleuk door een groep ruiters aan elkaar vastgebonden. Daarna gingen ze goed zitten eten en wisten nog 26 gulden af te persen. In Beek werden tegelijkertijd bij schepenen 15 pistolen afgedwongen. Degene die weigerde mee te werken zou men op het brandende vuur smijten of 'den kop op houwen'!

Schildje geschonken door Gerrit van Oosch aan het gilde Sint Joris in 1715. Er staat foutief graveerd: Van Oos!

Waar blijft het gezag!

In de zomer van 1703 kwam wederom krijgsvolk 'van het eigen leger' plunderen. Dit keer waren de bewoners van de herdgang het Loo de klos. Onmiddellijk werd de klok geluid, maar de toegesnelde burgers waren niet van plan de 'merodeurs' te lijf te gaan. Matthijs Woestenberg stond wel met zijn wapen op het kerkhof, maar zei al hinkend gewond te zijn aan zijn voet! Hij werd door de president niet geloofd, doch flink met de degen geslagen en de vorster moest hem in het gevang opsluiten. Maar hij had toch nog kans gezien de gezagdrager eerst een heuse aframmeling met een eind hout te geven.

Cornelis Hoosmans werd door de president ook met stokslagen bedreigd, als hij weigerde op de plundersers te gaan schieten. Hoosmans probeerde nog uit te leggen: *Met het ander volk zou hij ook niet zo gaan dreigen!* Jan Goissens verklaarde geen *vuerroer* te hebben. Maar hij kreeg onmiddellijk het geweer van de president aangereikt. De vluchtende bewoners van het Loo werden wederom

Het Pannenhuis (1999), toentertijd Paanhuis genoemd, waar Hendrik Sweens herbergier was.

door de president terug gejaagd om 'te gaan schieten'. Zo niet, dan zouden 'de stukken' niet betaald worden. In deze wanordelijke Beekse verdeeldheid van verwijfeling konden de plundersaars rustig hun gang gaan.

Van de Engelse generaal Marlborough zouden de Fransen snel tabak krijgen want ze werden uit de Zuidelijke Nederlanden terug gedreven in de slag bij Ramillies. In die periode werden Beek en Diessen weer gebrandschat. Bovendien werden de boeren wederom behoorlijk uitgespannen: *door het weghnemen van haer wagens en peerden tot het voeren vande artillerije na het leger voor Rijsel!*

Twee jaar later zouden de Fransen wraak nemen 'ergens over de grens' in de Republiek. Allereerst werd op 17 november 1708 door een groep van 145 Fransen Hilvarenbeek geplunderd en gebrandschat. Een spoor van vernielingen en verderf werd door Beek getrokken. Een spoor is onlangs terug gevonden: dat van het verbrande huis van de Deeken, de Decanije! In Diessen zou men het nog eens overdoen door op een tiental plaatsen brand te stichten en te plunderen.

Na de vrede van Utrecht in 1713 was het Franse brandende verlangen naar de Rijn voorlopig geblust. Onze zuiderburen kwamen nu voorlopig onder Oostenrijks gezag, totdat de Fransen op 27 augustus 1794 via de Rovertsedijk in Beek ook ons land bezetten. Maar dat vonden velen even niet zo erg!

Gegevens ontleend aan het Oud Administratief Archief Hilvarenbeek (nrs. 103, 1315, 1316 en 1318), Rechterlijk Archief Hilvarenbeek (R174, R120, R208 en R212) en Archief Diessen (291 en 292).